

Otevřený dopis k evropskému Zákonu o umělé inteligenci (EU AI Act)

Vážení zástupci Německa a Rakouska v EU,
dámy a pánové,
vážené čtenářky a čtenáři,

literární překladatelé již nyní zažívají, jak automatizace intelektuální činnosti a lidského jazyka ovlivňuje jejich obor i celou společnost: umění i demokracie se ocitají v ohrožení. My, literárněpřekladačská sdružení Německa, Rakouska a Švýcarska spolu se svými podporovateli, před tímto vývojem varujeme a naléhavě žádáme nápravná opatření.

Jsme toho názoru, že technologie textově generativní umělé inteligence představuje systémové riziko a nezbytně vyžaduje silnou regulaci. Proto požadujeme:

1. Regulaci generativní AI:

1. Zákaz jazykové automatizace bez transparentních pravidel provozu a tréninkových dat.
2. Vývojáři musí jasně uvádět, která autorsky chráněná díla při trénování AI použili.

2. Ochranu práv duševního vlastnictví:

1. Zákaz trénování AI na našich dílech proti naší vůli.
2. Zákaz trénování AI s využitím našich výstupů bez adekvátní kompenzace.

3. Transparentnost a spolurozhodování:

1. Zákaz takového knižního obsahu generovaného AI, na němž se společně nedohodnou nakladatelé, autoři a překladatelé.
2. Povinné označování obsahu čistě AI původu.

4. Cílenou podporu kulturní činnosti:

1. Finanční podporu určenou pro literaturu by měli dostávat pouze lidští tvůrci a lidská díla.
2. Zákaz propagace technologií, jež mají lidskou tvůrčí činnost nahradit, nikoli podpořit.

3. Kulturní technika literárního překladu musí být zachována a silněji podporována, aby mohla i nadále vznikat světová literatura.

5. Zplnomocnění čtenářstva

1. Lidské překlady musí být jako takové zřetelně označeny; na obálce musí být uvedeno jméno překladatele.
2. Vlády a občanská společnost mají povinnost podporovat klíčové jazykové schopnosti a technologickou gramotnost.

6. Zodpovědné využití zdrojů:

1. Dopad AI na životní prostředí nelze ignorovat.

7. Férové pracovní podmínky v digitálním světě:

1. Všichni lidé, kteří AI vytvářejí i kteří s ní pracují, musí mít etické pracovní podmínky a adekvátní mzdu.

Co je literární překlad?

Literární překlad přispívá k porozumění mezi lidmi s odlišným způsobem života a světonázorem. Svět skutečně vypadá v každém jazyce jinak – a stejně tak vypadá jinak i v individuálním hlasu každého autora. Literární překlad nespočívá v pouhé transformaci těchto hlasů. Aktivně tvoří významy, vztahy a nové jazykové světy, podrývá známé perspektivy a tlumočí neznámé zkušenosti. Překladatelé jsou odborníci na zkoumání a empatii, na to, jak uhodit přesně na tu správnou strunu, na stylistickou rozmanitost, kulturní specifickou, dějiny literatur různých zemí, žánrů a oborů vědění, v nichž je každé dílo ukotveno.

Překlad je výsledkem individuálního přístupu k originálu. Překladatel za tento přístup ručí nejen sám za sebe, ale i ve jménu původního autora. Takovýto tvůrčí proces vyžaduje zkušenosti a průpravu. Stavbou věty a tím, k čemu strhává pozornost, se řídí vnitřní prožitek čtenáře. Zvuk slov utváří estetický účinek díla i „prostor“, jež autoři a překladatelé sdílejí se svými čtenáři. Podstata toho, o čem se mluví, i kvalita rešerší, jež za překladem stojí, mohou změnit náš náhled na svět, na dějiny i na jiné lidské bytosti. Jazykové schopnosti, které tento proces vyžaduje, se utváří a tříbí aktem psaní. Tvůrčí převod literárního díla do jiného jazyka dělá z překladatelů autory nového díla.

Co jsou to AI chatboti?

Vítáme technologické nástroje, které pomáhají aktivní kreativní práci. Obavy v nás však budí, když tyto nástroje začnou zmíněnou práci vytlačovat nebo znehodnocovat. Systémy textově generativní AI lidskou řeč pouze imitují. Nemají myšlenky, emoce ani estetický cit, postrádají smysl pro pravdu, za jejich překladovými volbami nestojí prožitek světa ani úvahy. „Píší“ nebo „překládají“ tak, že na základě statistické pravděpodobnosti skládají sekvence slov z ohromných databází. S ohledem na způsob vzniku jsou tyto jazykové simulace často nelogické a plné mezer a „halucinují“, tedy používají neexistující termíny a falešná tvrzení, která při zběžném pohledu působí pravděpodobně. Systémy AI si neporadí s terminologickými nuancemi, nepoznají aluze, asonance nebo slovní hříčky, nedokážou interpretovat tón literárního hlasu. Výstupy AI vyžadují často důkladnou a rozsáhlou redakci, a na kreativní práci tak zbývá mnohem méně času.

Výstupy AI jsou propagovány s tím, že AI pracuje, „rozumí“ a „učí se“ autonomně. Podobné formulace zastírají ohromný objem lidského myšlenkového úsilí, které tvoří základ těchto údajně inteligentních produktů: chatboty vznikly vytěžením milionů copyrightem chráněných děl z pirátských serverů (a v případě Gmailu dokonce i soukromých e-mailů), která se díky své vysoké kvalitě stala ceněnou lingvistickou surovinou. Navíc se často zapomíná na tisíce „neviditelných dělníků“, kteří v zemích s levnou pracovní silou za nepřijatelných podmínek z množství náhodných dat filtrují diskriminační, násilný nebo obscénní obsah. Zároveň se využívá i duševní práce samotných uživatelů. Použijeme-li bezplatnou verzi některého z chatbotů nebo překladačů ve výchozím nastavení, dodáváme veškeré své nahrané texty, preference a uživatelská data vývojářům, čili zadarmo trénujeme jazykové modely – protože mají-li AI systémy fungovat, potřebují trvalý přísun lidských vstupů.

AI není skutečná inteligence – ta totiž zahrnuje inteligenci emoční, morální, sociální a estetickou, stejně jako rozumovou praxi a zkušenost s tělesnými a pohybovými prožitky. V tomto smyslu není správné popisovat technologický vývoj jazykových modelů jako „pokrok“. Zároveň však tento vývoj vede k největší koncentraci dat, kapitálu a moci v dějinách lidstva, což je silně problematické nejen z politického hlediska. AI systémy jsou totiž nenasytnými žrouty energie a jejich udržitelnost je v mnoha směrech diskutabilní.

Jak je ohrožena udržitelnost naší profese a jaké z toho plynou širší závěry?

Už nyní AI proniká do mnoha oblastí překladu, v nichž překladatelé fungují stále častěji v rolích pouhých „posteditorů“ strojového výstupu: to je práce, která kromě obvyklých schopností vyžaduje ještě mimořádný cit pro typické chyby, kterých se AI dopouští. Vyšší produktivita se vyzývá na úkor kvality, tvořivosti a důstojných pracovních podmínek. Ve světle tohoto vývoje i mezi literárními překladateli sílí nejistota, nedůvěra a rezignovanost. Bude-li literární sféra postižena ještě víc, měli bychom se začít obávat o kulturní poslání literárního překladu a o budoucnost naší profese.

Jakmile začnou místo lidí hlavní roli sehrávat technologie, staneme se pouhou obsluhou strojů. Náklady za jazykový úpadek a prudké sociální změny ponese my, kdežto zisk si připíší AI korporace. Mimo jiné se může stát, že profese literárních překladatelů začne trpět odlivem mozků a nakonec zanikne. Znamenalo by to, že bychom se vzdali kulturní techniky založené na zkoumání veškerých jazykových nuancí a umožňující lidem setkávat se a sdílet své zkušenosti skrze literaturu. Ohrozilo by to systémy financování a vzdělávání, překladatelé by nemohli předávat své znalosti a dovednosti dál. Přestaly by fungovat celé sítě a instituce, už by se nedala využívat detailní překladatelská znalost literární scény. Dalekosáhlé důsledky by postihly zejména malé jazyky.

Lidský jazyk je křehká a snadno zneužitelná věc. Jakmile ho začnou simulovat stroje, nejenže mohou být mylně považovány za myslící bytosti, ale lze je aktivně využít pro manipulaci politiky a světového dění. Světonázor založený na tom, že stroje dokážou simulovat člověka, s sebou nese nebezpečí, že se s lidmi začne zacházet jako se stroji.

Manifest lidského jazyka

Literární překladatelé a autoři k využití AI modelů a chatbotů

1. Lidská kreativita, smyslové prožitky, individualita, empirické vědění a touha komunikovat jsou pro živoucí jazyk klíčové a nelze je rozložit na předvídatelné matematické výpočty.
2. Textově generativní AI si klade za cíl, aby se strojový jazyk nedal rozlišit od lidského; jejím účelem tedy je nahradit lidské dovednosti, nikoli sloužit jako nástroj.
3. Jazyk botů pouze reprodukuje status quo. Násobí předsudky a ochromuje kreativitu, dynamický vývoj jazyků a osvojování jazykových dovedností.
4. Systémy strojového překladu jsou zčásti založeny na neautorizovaném, neplaceném a netransparentním užití děl chráněných autorskými právy, tj. na duševním vlastnictví a lidských dovednostech založených na letech zkušeností a vzdělávání.
5. Strojový jazyk klame čtenáře, pokud jde o autorství a nároky na pravdivost. V kontextu AI systémů se výrazem „překlad“ označuje odosobněná forma strojového jazyka, která nemá nic společného s náročnou, uvážlivou, zodpovědnou prací, jakou představuje lidský překlad.
6. Vedle dalších neblahých následků se tímto poškozují literární ekosystém, v němž a z něhož tvůrčí uživatelé jazyka žijí, v němž zajišťují vzdělanost a

intelektuální výměnu a dále rozvíjejí překladatelské znalosti a vědu. Poškozuje to rovněž produkci světové literatury, jelikož světovou literaturu vytvářejí překladatelé.

A*dS – Autorinnen und Autoren der Schweiz (Sdružení švýcarských autorek a autorů)

IGÜ – Interessengemeinschaft von Übersetzerinnen und Übersetzern literarischer und wissenschaftlicher Werke (Rakouské sdružení literárních a vědeckých překladatelek a překladatelů)

VdÜ – Verband deutschsprachiger Übersetzer/innen literarischer und wissenschaftlicher Werke (Německé sdružení literárních a vědeckých překladatelek a překladatelů)